

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Magyar Art-Man(n)

A zsennyei harangláb körül a nagyvilág kavarog. Közhelyként hangozhat ez, ám Zsennyén (helyi ragozással: Zsennyé*ben*) igenis jelen van a világ, s nemcsak a világ, hanem még a világirodalom is. Mert hogy Fábián László tevékenysége, munkássága a legtermészetesebb módon része a világirodalomnak, ő maga pedig kétlakiként (Budapest a másik létpólus, ahol a szerző nyugdíjazásáig az Iparművészeti Egyetem oktatója volt) sokat tartózkodik az apró, Vas megyei településen, szülőfalujában, ahol kereken hatvanhat évvel ezelőtt meglátta a napvilágot. Ennyi év alatt a komótos publikálás, késői indulás ellenére jelentékeny életmű birtokosává válhat valaki, és így történt ez ebben az esetben is. Más kérdés, hogy erről mennyire vesz tudomást a szűkebb szakma és a tágabb kulturális közvélemény. Ismeretes, hogy valamely munkásság és szerzői szöveg univerzum lényegileg, ontológiailag folyik át (kortársi) befogadásának elismerésébe vagy közömbös ignorálásába, mintegy *összeegységessülve* azzal a kritikai értelmezésmunka folyamataiban. Ilyen alapon mérleget vonva Fábián formálisan nem tekinthető „nagy” írónak. Ellenben rengeteg körülrajongott guru, elismerésekkel agyonhalmozott üdvöske, (nemzet)politikai tényező esetenként félalnfabéta teljesítményénél és annak diszkurzusánál erősebben gyökerezik az övé az európai közegben, hagyományban. Könnyed beszélgetést folytat azzal, ha történetesen magyarul is – már ami a konkrét művészi közlés retorikai-cizelláltságbeli lehetőségeit illeti. Ám művészetének tájékozódási horizontja fölényes biztonsággal egyetemes, és ez elmondható magáról annak létesítőjéről ugyancsak. Külsődleges, de nem épp elhanyagolható bizonyítéka ennek, hogy Zsennyén kívül sokat jár Fábián László máshol is – éppen ezért lehet emblematikusan vele, folyamatban lévő munkáival, kézírataival, könyveivel, s kertjének fái között, távolabbi sétaterén, az őszidőn kikericsfájdalom kékjével telehintett és így minimum Guillaume Apollinaire örökjelenléte által kitüntetett réten a nagyvilág. Akit/amelyet akkor domesztikál csak kellőképpen a fábiáni embertípus, ha példája nyomán egészen Rómá-

ig repül, majd mihamarabb meglép Párizsba – ő, a (talán) „törvénytelen” fiú, kortársi posztmodern kánonunk kitagadott (be sem fogadott?) mostohagyermek. S változatlanul úzi-hajtja valami a prousti, Szentkuthy-féle óriásmondalba, ezen keresztül befogadójának lendületes, lélekjelenlétet, kitartást, egyben erőnlétet követelő, hitvány gyenge báb-mivoltának meghaladását elváró olvas(tat)ásába, a stílárís igényesség és kidolgozottság „Európájába”... Egyszóval még távoli látogatások formájában, majd azok benső rezüméiként is jelen van Fábiánnal az öreg és a többi kontinens, nem pusztán a számító-gépében, az internetcsatlakozásában. S főként nem a szlogenek és szólamok, a kulisszák szintjén, hanem a mindennapok közvetlenségével. Szerzőnk a legtermészetesebb tevékenységként utazik évtizedek óta, olyan magától értődőséggel, ösztönnel és értelmességgel, mint ahogyan idegen nyelveken és kultúrákon tanul, olvas, tájékozódik zsenge korától kezdve máig folyamatosan. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán valaha magyar–oroszlakon diplomázó értelmiségi időnként a Föld legtávolabbi pontjain is megfordult, és élményeit – mint azt némelyik fülszövege állítja – „önéletrajzi ihletettséggel” belletrisztikájába transzponálta. Ahol is ezek harmonikusan, szervesen megférnek Zsenye helység haranglábjával, amely teljesen egyenrangú, haza-alapon még kicsit magasabb rendű is változatosan érdekes atmoszférájuknál, motívumaiknál, lévén iránytűje, köz-helye, köz(ép)onti objektuma ennek az írói univerzumnak. Igen, önéletrajzi, alanyi, ha tetszik (!) lírai jellegű ezen elbeszélői korpusz jelentős része és jó pár rétege (az eleve sok közül), igen stílszerű róla *esszéPrózAköltészet* címmel tanulmánygyűjteményt összeállítani. Az ekként jelzett és kialakított összefüggésben mindenekelőtt arra a fábiáni maximára érdemes hivatkozni, mely szerint „Ha próza, akkor legalább költészet legyen!”, azután pedig az esszéizmus nemcsak ennek az epikai költészetnek az avantgárdista-modernista hagyománytartalmát határozhatja meg, hanem műfajként, műfaji csoportként önállóul esszéisztikaként is részét képezi az életműnek; s műkritika, kulturális publicisztika és létbölcsélet a legfontosabb alakzatai. Ebből a mind sokoldalúságban, szemléleti megközelítésben, mind pedig mennyiségében igen gazdag anyagból – a filozófiai-antropológiai trilogia két már kiadott és egy, publikálás előtt álló kötetén kívül (*A fájdalom embere*, 1997; *A gond embere*, 2002; illetve *Az öröm embere*) eddig mindössze egyetlen, bár önmagában igen széles keresztmetszet jelent meg, mégpedig a *Démonok után* című gyűjtemény 2005-

ben. Ebben szépírónál szokatlan erősségű elméleti felkészültséggel és következetességgel körvonalazódik egyfajta, transzcendens szemléltre alapozott (esztétikai) konzervativizmus. Amely módszertanilag leginkább posztheideggeriánusnak volna nevezhető, amennyiben tágassága és kötetlensége bármilyen címkét elviselne. Annyi bizonyos: Fábián László „szaktudományként” azért képes olyan határozottan és eredményesen használni a freiburgi gondolkodó monumentális korpuszát, mert világképileg eredendően el tudja fogadni annak az emberi mozgáster lényegét illető alapvető szellemi ajánlatát.

S érdemben és érdemleges tétellel filozofáló esszéírói teljesítményével jóformán párhuzamosan tájirodalmi stílusgyakorlatokat is végez, dialektusi elbeszéléseket is alkot(ott) Fábián. Az életmű ilyen rétege minden groteszk-mulatságos, humoros-ironikus hangoltsága és hatása ellenére komolyan veendő, hiszen a szerző ebben is világirodalmi hitelesítésű utakon jár: vonatkozó ténykedése saját bevallása szerint az osztrák *Hans Carl Artmann* zsargonbarokk műveinek átültetése nyomán indult meg. Adott pillanatban különleges jelentőségűnek tűnhetett az életműben az ilyen törekvés, hiszen Fábián a maga idejében kitüntetett publikációs fórumnak tartható *Fiatalkorok antológiájában* (1980) sem adott mást, mint dialektusi beszélyt (*Szemhatáron*). Utóbb pedig kizárólag tájszólásos történet-szövegeket felsorakoztatott munkaként jelent meg a Szilárdi Béla képeivel illusztrált *Gutaházi nyarak* (2001) valamint *Gutaházi telek* (2002), és kéziratban elkészült a *Gutaházi évszakok* című sorozat másik két darabja is.

Mindebből már látszik, hogy tudatos és elszánt Art-Man(n) működik itt: Fábián László *a művészet embere*. „Magyar” embere ráadásul, ámbar az MDF-fel való részleges együttmozgása 1993-ig, az akkori miniszterelnök haláláig tartott csupán, (a) pártnak egyébként soha nem volt tagja. Mégis töretlen a „módszeres hazai irodalomtudomány” *további* lényegi ignoranciája vele szemben, amely a kiugróan előnyös fogadtatás által dokumentálható üstökösindulás után lényegében már 1980 körül kezdett ránehezedni erre a nagyon értékes teljesítményre, amely pedig utóbb a különleges prózaepikai aktivitás mellett még a líra (*Hombár*, 2000) és a dramatika (például *Levéltetek*, Színház 1981/12.), a kultúra-utánalkotói szintet megütő műfordítás (például *Finn költők antológiája*, 1973) terepére is kiterjeszkedik. Kis országunkban minden kulturális-művészeti jelenség is óhatatlanul átpolitizálódik, sőt politikává válik, az is, hogy kivel mi-

lyen tekintélyű esztéták foglalkoznak. Egy vérbeli „Art-Man(n)” azonban ebbe a játszmaiba minden világnézeti kontúrossága ellenére sem megy bele, semelyik brancsra sem tagja. Mely „deficit” azután a megítélés társadalmi negatívumaként üt vissza, a forma szerinti elismeréshiány felkelti a külsőségekre adó, hiú méltóságok és a hidrafejú cézár gyanúját: talán maga a teljesítmény nem ütné meg itt valójában a mértéket...? Minderre az egyik lehetséges (csendes) válasz az emberi teljesség eszmélkedési (a szerző kedves kifejezésével élve: „töprekedési”, tehát filozófiai), illetve *harmonialis* működtetése; Fábíán világéletében „nyeste” a nőket. Ilyen tekintetben begyűjtött tapasztalati aranyalapját feminin narrátorú regénykísérletében kamatoztatta eddig a leglátványosabban és legeredményesebben („... *maradék Édene*”, 2003), ám ennek a műnek még csak vázlatos ismertetésére sem vállalkozhatunk a jelen írás keretei között, ehelyett az erendendő *faluvezisztencia* írásba foglalásának programját (nem a paraszti származását, mert az „népi” lenne) kell alapvetőleg jellemeznünk. Már hetvenes–nyolcvanas évekbeli novellisztikájának jelentős része ennek a feltehető célkitűzésnek a jegyében fogant, ám az intenció töretlenül jelen van a továbbiakban is, és eddigi csúcsteljesítményét egy nagyepikai munkában érte el.

Dos Passos a kertek alatt

Nem a dialektusi (magas)irodalom terméke, de a lokális, rusztikus ízek és hangoltságok határozzák meg Fábíán László egyik újabb, az *1876 vagy az elrejtett ember. Nagyapám regénye* címet viselő alkotását (2003). Motivikus-tartalmi globalizmus, szemléletalakulási feszítvolságok és terjedelmi lenyűgözőség szempontjából ugyan nem ez a szerző „legmonumentálisabb” műve, kivételes esztétikai ökonómiája, szövegi harmóniája és általános megformáltsági értéke azonban – mely erényeihez az elbeszélő itt aztán tényleg emblematikusan kifejtett (az értelmezés által tehát meggyőződésünk szerint emblematikusan tettenérni szükséges) alanyi-költészeti, önéletrajzi jellegű *létezési eredetnyomozásának* koncentrált, rendszeres megvalósítása is társul retorikailag-intencionálisan – talán a leginkább fontos darabjává teszik az életműnek a románt: csomó- és középponttá avatva azt az oeuvre textuális hálózatában. Kápráztató mindaz, ami komplexitás, nyelvi-kifejezésbeli áttűnések, finom elmozdítások, lebegtetés, elága-

Fábíán László
Fotó: MTI

zó történetösvények, párhuzamos univerzumok szintjén tapasztalható ebben a műben. A címben szereplő évszám az elbeszélő nagyapjának születési dátuma. Mármost az egyik nagyapáé. Semmi különös? Mindenkinek két nagyapja van! Csakhogy itt, meglehetősen, az egy(ik) nagyapá *kettő*, magyarul a szóbanforgó felmenői oldalon két lehetséges egy(ik) merül fel, akik között jószérivel genetikai/cselekményes harc vívatik az opus szövegmenete során az unokáért – végső soron az elbeszélőért. Ami, mivel a két nagyapá-lehetőség élesen eltérő szociokulturális környezetet és társadalmi réteget játszik fel, meglehetősen szerencsés felkettőződést eredményez, mindenekelőtt a párhuzamos, illetve egymásba kapcsolódó potenciális univerzumokat illetően. Ismeret-mintázatok kirajzolódását (felváltva) két külön(böző) világról. Tudásszerzési, tudásstrukturálási kaland ennek a regénynek az olvasása; egyik oldalon a nyugat-dunántúli paraszti, a másikon a nemesi-földesúri közeg tárul fel benne. Ezek a közegek, ha talán szabálytalanul, illegálisan is (kakukktojás-effektus alapos gyanújának hívják mindközönségesen az ilyen helyzetet), de mindenképpen fegyelmezett előadásmódban tálalva jelentkeznek a narratori unoka lét- és családelőzményeiben. Az ő tudatában, felidéző, rekonstruáló, feltételezésekbe, sőt virtualitásokba bocsátkozó tálalásában pedig képesek szervesen összekapcsolódni, funkcionálisan egyesülni, attól függetlenül, mi lehet mindebből a hipotézis, a fikció vagy az „igazság”. Mindehhez elég tág ennek a grammatikai perspektívafigurának

a szemlélete. A regény folyamán – mint azt Sturm László helyesen megfigyelte – „számos kifejezés utal eszmény és valóság, múlt és jelen, a különböző valóságrétegek egyensúlyba kerülésére” (Hitel 2004/3.).

Alapkérdés mégis: mi mindent kínált 1876-ban a technika és a tudomány állása, vagy mit produkált a politika és a társadalom itthon és idegenben? Lényegében esszéfejezetekben, esszépasszusokban lehet mindezt a regénytérben összegyűjteni – ebben az esetben aztán valóban indokolt egy bizonyos stiláris szövegszövés használata a fábiáni prózában! Emellett pedig az sem éppen meglepő, ha félreismerhetetlen joyce-i, döblini, Dos Passos-i monumentalitást észrevételez az értelmező ennek a hatalmas lélegzetvételt, arányérzéklet és virtuóz anyagkezelést követelő (és meg is valósító) adatáramoltatásnak az önkéntelenül objektivizáló ambíciójú tablópillantásában. A *Nagyapám regénye* szándékolatlan szétforgácsolt–összeálló módon rétegzett, megjelenített momentumainak intenzív-eseti (szükségyszerűen esetleges) illeszkedései révén totalizáló elbeszélés. Akárha egy nap merülne fel (mögötte valamely ember, azazhogy az emberiség történetével), mint az *Ulysses*-ben, vagy akárha egy város (Berlin, New York) adna különdlegesnek látszó, ám annál inkább hatékonyan egybefogó, eredeti keretet: *mindenhez*. Az 1876-os év mechanikus időszámja is ilyen kötetlen átfogósággal működőképes narrációs foglalat. Továbbá ez az évszám volt/van belevésve a zsennyei haranglábba... Ami mint örökös visszatérő életrajzi-tapasztalati motívum – a mondott világirodalmi párhuzamok viszonyítási pontjaival együtt – Fábián prózájának történelmi-poétikai kapcsolását a(z) (neo)avantgárd momentumok regisztrálására támaszkodva jobban elősegíti, mint bármely más, természetesen azt éppen posztmodern alapon.

Az *Elrejtett ember* mindemellett – stílszerűen talányos regénytörténetével egyetemben – önkéntelenül felfejtőkísérletekre indít végigkövetése, figyelmes és izgalmas olvasása során. Ennek a nagyapának és ennek a narrátori aktivitásnak a különben egybecsúzó síkjain pedig végső soron az Ember alakja merül „csak” fel igazából, az általában vett Személyiség. Én-regényről van szó, és pedig szerencsés általánosíthatósággal: mindenkiérről, mindannyiunkérről. A textusban bujkáló lírai bensőségesség, a psziché(k) ismeret(elmélet)i, tehát szigorúan filozófiai szinten is helytálló megalkotása, illetően megkonstruálási képletének általános érvényessége alapján.

Prózaista kezdetek és folytatás

A korai Fábián-műveket úgy jellemezte alapvetően a recepció, hogy azok az egyéni kisvilág dokumentumai, lírai lágyságú és közvetlenségű darabok, illetve nehezen volnának megszabadíthatók az önéletrajziság bizonyos aurájától. Ismerős szavak ezek, már csak a mi írásunk elejéről is, ugyanakkor legfeljebb közvetve, a falusi tartalommielő alapján „bizonyíthatók”. Rosszul nem járunk azonban esetleges elfogadásukkal: egy vonzó személyiség lelki mechanizmusai nyernünk bepillantást. Főként pedig kísérletező kisprózába mindenekelőtt, amely az *Alig hallom a harangszót* (1978), a *Hosszú gyász* (1983), a *Gyöpmester* (1989) és a *Madaraskönyv* (2000) című gyűjteményekben közreadva az exkluzív különlegességek különbözőségét, illetve a stiláris nagylélegzetűség megszokottságát egyesíti folyamatosan. Mintegy „szürrealista prizmán” át nézve, amint azt Pósa Zoltán megállapítja róla (Árgus 2003/1.). S az utóbbi tekintetben teljesen egynemű korpuszt képez a novellisztika a regények sorával, amelyeket egy-egy szóval jellemezve is kétségtelenül igen komoly vonulatra tekinthetünk rá. A *Hazatérő lovam körmén virágos rét illatát hozza, avagy furcsa görcs a torokban* (1976) az irodalmi közvélekedés szerint „a posztmodern zsáner első prózai műve” volt nálunk (Budai Katalin), mindenesetre olyan széles világirodalmi bázison tájékozódó, igényes literátorok érezték szükségesnek méltatni, mint Szávai János (Új Írás 1976/9.) vagy Albert Pál (Új Látóhatár 1977/3–4.). A *paradicsom szörnyű gyermekei* (1977) ellenben Karátson Endre átfogó elemzésére hangolódva tartható egy polcon a *nouveau roman* legjobb francia darabjaival (Szivárvány 1985/5.). Az ezredforduló után elinduló nagy fábiáni regényeső két darabjáról már szoltunk, a másik kettő közül pedig mostanáig csak az egyik jelent meg. Az egyelőre tehát csupán kéziratban létező... *gyanánt* a mi Könyves Kálmánunk alakját és a vele kapcsolatos történeteket használja önnön narratív artefaktuma megalkotásához, míg a 2005-ben publikált *Henrik király nyughatatlan éjszakái* a Navarraival teszi ugyanezt. Egyik sem „történelmi regény”, amint azt Bokányi Péternek az utóbbira vonatkozó értékelése alapján elfogadhatjuk, sokkal inkább a történelmet művésziileg történetté varázsoló, vérbeli irodalom (Életünk 2005/7–8.). Fábián László prózájának cizellált gazdagságát mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a tartalmi anyag egymáshoz látszólagosan ekkora közelségben elhelyezkedő mintázataiból – ráadásul szoros keletkezéstörténeti kö-

zelség által „nehezített” sport-körülmények között – két ennyire különböző produktumot tudott létrehozni. Mint azt látjuk és látni fogjuk, ha figyelmünk ki-, várakozásunk pedig beteljesedik.

Mert van mire várni. Eléggé akad itt szufia a primerítésben, valamennyit – akár mesterséges lélegeztetéssel – át lehetne adni ebből az *arányaiban* haldokolni látszó szekunderítésnek is!

ZSÁVOLYA ZOLTÁN